

Ryszard Parzęcki

WSP w Bydgoszczy

ZAINTERESOWANIA MŁODZIEŻY SZKÓŁ ŚREDNICH

Zarys treści. 1. Złożoność pojęcia „zainteresowania”. 2. Struktura zainteresowania. 3. Zainteresowania przedmiotowe i zawodowe. 4. Badania struktury zainteresowań. 5. Charakterystyka badanych uczniów wg typów zainteresowań.

1. Problematyka zainteresowań jest przedmiotem rozważań teoretycznych oraz badań empirycznych psychologów, pedagogów i socjologów. Te trzy dziedziny wiedzy w znaczący sposób ukształtowały dzisiejsze spojrzenie badaczy na omawiane tu zagadnienia. Jednocześnie wobec pewnej izolacji nauk szczegółowych, jak dotąd rzadko podejmowane są badania interdyscyplinarne w tym zakresie, które umożliwiłyby spojrzenie na zainteresowania ludzi całościowo, zarówno od „wewnątrz” ich osobowości, jak i w aspekcie przydatności zainteresowań dla wychowania oraz edukacji. Przydatność rozwijania zainteresowań w procesie dydaktycznym i wychowawczym wynika głównie z faktu, że są one warunkiem efektywnej nauki, a ponadto pełnią stymulującą funkcję w rozwoju osobowości wychowanka.

„Zainteresowanie” należy do tej grupy pojęć psychologiczno-pedagogicznych, które można określić jako wieloznaczne i zarazem budzące liczne kontrowersje wśród autorów. Mimo, że psychologia zainteresowań ma już przeszło pięćdziesiąt lat i niemały dorobek, trudno nie zgodzić się ze zdaniem A. Guryckiej, że poszczególne definicje zainteresowań „... różnią się pomiędzy sobą na tyle, że można śmiało powiedzieć, iż różni autorzy określają tym samym terminem «zainteresowanie» różnorodne zjawiska psychiczne”¹.

Tego rodzaju rozpiętość treściowa występuje dość często w dziedzinie psychologii i dotyczy wielu, często kluczowych dla tej dyscypliny wiedzy pojęć. Można tu przypomnieć choćby różnorodność definicji inteligencji, osobowości i wielu innych.

Ponieważ psychologia znajduje liczne odniesienia do innych dziedzin wiedzy oraz praktyki społecznej, często się zdarza, że tego rodzaju niejednoznaczność definicji budzi nieufność do jej dorobku. Pedagog, który pragnie udoskonalic proces dydaktyczny poprzez rozbudzanie zainteresowań swoich uczniów i w tym celu sięgnie do prac z zakresu psychologii zainteresowań, może mieć poważne wątpliwości, czy zawarte w danej publikacji stwierdzenia dadzą się odnieść do praktyki pedagogicznej. Definiowanie, precyzowanie pojęć psychologicznych bezpośrednio wiąże się z rozwojem psychologii jako nauki. Tak więc różnorodność definicji zainteresowań wynika z rozwoju całej tej dyscypliny. Autorzy poszczególnych definicji zainteresowań uwikłani są w określony aparat pojęciowy, charakterystyczny dla kierunku psychologii, który uznają za słuszny. Zapoznając się z różnorodnością definicji zainteresowania warto o tych dwóch modyfikatorach definicji pamiętać.

Zdaniem A. Guryckiej wszystkie spotkane dotąd definicje można podzielić pod względem treściowym na:

- wyróżniające czynnik operacyjny – mobilizację uwagi;
- wyróżniające czynnik emocjonalny – nastawienie uczuciowe;
- akcentujące działanie – dynamiczne ukierunkowanie.

W związku z pojawieniem się w psychologii tendencji do wiązania „atomów” zachowania w pewne całości, z czasem i w psychologii zainteresowań można stwierdzić wystąpienie trendu do tłumaczenia zainteresowań poprzez powiązanie dwóch spośród trzech wymienionych powyżej dyspozycji psychicznych.

Dzięki takiemu zabiegowi powstają więc dalsze grupy definicji zainteresowania:

- łączące czynnik poznawczy (definiowany jako uwaga bądź ciekawość) z czynnikiem uczuciowym;
- łączące czynnik uczuciowy z orientacją dynamiczną;
- łączące orientację dynamiczną z czynnikiem poznawczym².

Poglądy na psychikę ewoluowały w pierwszej połowie naszego stulecia – od analizy atomistycznej do analizy „całości lub organizacji i podkreślenia znaczenia środowiska społecznego człowieka jako czynnika determinującego jego zachowanie się jako jednostki”³.

Pierwszym autorem, który sformułował tego rodzaju definicję zainteresowania był D. H. Fryer. Określił on zainteresowania jako:

- uczucia przyjemne lub nieprzyjemne, związane z przedmiotami i czynnościami – zwane zainteresowaniami subiektywnymi oraz
- reakcje pozytywne lub negatywne, które przejawiają się w uwadze lub zachowaniu się – zainteresowanie obiektywne⁴.

Definicja ta wiąże więc zainteresowania zarówno z emocjami, sferą poznawczą, jak i aktywnością jednostki.

Zwolenniczką takiego rozumienia pojęcia „zainteresowanie” jest również A. Gurycka, która określa je jako właściwość psychiczną przybierającą postać ukierunkowanej aktywności poznawczej o określonym nasileniu, przejawiającą się w wybiórczym stosunku do otaczających zjawisk, to znaczy:

- dostrzeganiu określonych cech przedmiotów oraz związków, zależności między nimi, a także wybranych problemów;
- dążeniu do ich zbadania, poznania, rozwiązywania oraz
- przeżywaniu różnych uczuć (pozytywnych i negatywnych) związanych z nabywaniem i posiadaniem wiedzy⁵.

Oprócz podejścia teoretycznego, którego przedstawiciele analizują pojęcie zainteresowań uwzględniając jego składniki i powiązania z innymi cechami osobowości, co w efekcie prowadzi niejednokrotnie do coraz większego komplikowania się definicji tak, że stają się one niejasne, D. E. Super dostrzega inny nurt, charakteryzujący się podejściem operacyjnym.

U podłoża podejścia operacyjnego leży nie tylko chęć uproszczenia określeń definicyjnych, lecz zrozumienie i podkreślanie wagi pomiaru w psychologii. Dla psychologów, podzielających orientację operacyjną, wszelkie teoretyczne rozważania definicyjne są nieistotne, jeśli nie dają się zweryfikować w badaniach empirycznych bądź w praktyce psychologicznej.

Uściślenie pojęcia „zainteresowania” poza złożonością oznaczonego nim obszaru psychiki, utrudnia dodatkowo jego treściowe podobieństwo do zamiłowań i skłonności. Niektórzy autorzy do pojęć zbliżonych zaliczają również „zaciekawienie”⁶. Nie wnikając w szczegółowe analizy tego problemu należy stwierdzić, że zainteresowanie wyróżnia się spośród zjawisk o podobnym cha-

rakterze stopniem nasilenia uczuć oraz motywacji do działania w określonej dziedzinie (przede wszystkim poznawczej).

2. Faktem jest jednak, że w dotychczasowych opracowaniach na ten temat uderza brak jasności w kwestii sprecyzowania wagi poszczególnych składników zainteresowania. Nasuwa to wniosek, że poszczególne składniki zainteresowania nie tworzą stałej określonej struktury, lecz relatywne znaczenie każdego z nich w stosunku do pozostałych zmienia się w zależności od treści zainteresowań. Być może pewne zainteresowania, takie jak zainteresowania techniką, gospodarstwem domowym w większym stopniu angażują aktywność jednostki, natomiast zainteresowania nauką wzmagają udział czynnika poznawczego.

Zainteresowania zatem tworzą swoistą strukturę, co należy rozumieć w ten sposób, że poszczególne zainteresowania są ze sobą powiązane zarówno treścią, jak i zakresem oraz siłą. Powszechnie uważa się, że zbyt duży zakres zainteresowań osłabia ich siłę⁷. Z drugiej zaś strony szeroki zakres zainteresowań umożliwia wszechstronny rozwój jednostki, dlatego jest cechą pożądaną we wczesnych okresach rozwoju, a niekorzystną w okresie dojrzałości. Szeroki zakres zainteresowań jest korzystny również wtedy, gdy całość zainteresowań danej jednostki stanowią zainteresowania centralne, a inne są im podporządkowane. Wówczas nie zagraża danej osobie zbytne rozproszenie uwagi, a co za tym idzie, dezintegracja zachowania.

Zarówno siłę jak i zakres zainteresowań można mierzyć w odniesieniu do jakiegoś jednego zainteresowania bądź do całej struktury zainteresowań osoby badanej. To drugie podejście jest możliwe wówczas, gdy badamy zainteresowania inwentaryzowane, ponieważ jedynie inwentarze zainteresowań, dzięki założeniom teoretycznym leżącym u ich podstaw, jak i zabiegom statystycznym, umożliwiają porównanie siły i zakresu poszczególnych zainteresowań u danej osoby oraz między daną osobą, a grupą odniesienia. Są to istotne wskaźniki zainteresowań, ponieważ pozwalają określić nie tylko rolę, jaką pełnią zainteresowania w strukturze osobowości badanego, ale również pośrednio wskazują na dynamikę osobowości, co można diagnozować porównując siłę i zakres zainteresowań danej osoby z odpowiednimi cechami zainteresowań występującymi w grupie rówieśniczej.

3. W celu diagnozy zainteresowań uczącej się młodzieży liceów i techników wyróżniono dwie ich kategorie:

- *zainteresowania przedmiotowe* – dotyczące poszczególnych dziedzin wiedzy, sztuki, polityki itd. Ich podłożem jest czynność poznawania i nie mają one utylitarnego charakteru (ich uprawianie nie służy żadnym innym celom, jak tylko poznaniu).

Poznanie świata jest w tym przypadku wystarczająco atrakcyjnym celem działania jednostki, staje się źródłem jej satysfakcji życiowej oraz stanowi podłoże przejścia danej osoby z poziomu przedmiotu wychowania na poziom samokształcenia i samowychowania;

- *zainteresowania zawodowe* – dotyczą zainteresowania konkretnym zawodem i wypływają zarówno z treści zainteresowań przedmiotowych (w tym sensie są to zainteresowania wtórne), jak i z samooceny szczególnie dotyczącej własnych uzdolnień, z aspiracji, z poziomu dojrzałości osobowości. Zainteresowania zawodowe są modyfikowane przez różnorodne naciski społeczne. W przypadku młodzieży są to przede wszystkim wpływy rodziny, grup rówieśniczych oraz szkoły.

Zainteresowania przedmiotowe można określić jako pierwotne, są one uwikłane w osobowość jednostki, a przede wszystkim w sferę intelektualną i emocjonalno-motywacyjną. Są efektem długotrwałego oddziaływania środowiska i procesu uczenia się z jednej, a rozwoju różnorodnych struktur osobowości z drugiej strony. Celem zainteresowań przedmiotowych jest samorealizacja, są więc one ukierunkowane na teraźniejszość. Natomiast zainteresowania zawodowe – w odniesieniu do uczącej się młodzieży – pełnią funkcję ukierunkowującą na przyszłość, są silniej związane z samooceną, ale i poglądami danej osoby dotyczącymi prestiżu poszczególnych zawodów. W tym ostatnim przypadku młody człowiek, uznając swoją niekompetencję odnośnie prestiżu i korzyści, jakie daje określony zawód, tym łatwiej ulega opinii innych osób, które darzy autorytetem i zaufaniem⁸. Stąd zainteresowania zawodowe, bardziej niż przedmiotowe, są modyfikowane przez różnorodne presje społeczne.

Zainteresowania zawodowe mogą odpowiadać treściowo przedmiotowym, a nawet z nich wynikać i w takim przypadku można je określić jako trwałe, gdyż poprzez to powiązanie zyskują walor samowzmocnienia się. Natomiast zainteresowania zawodowe nie powiązane treściowo z zainteresowaniami przedmiotowymi w większym stopniu kształtują się pod wpływem presji społecznej i jako właściwość z zewnątrz sterowalna charakteryzują się większą zmienno-

ścią. Dlatego treść zainteresowań zawodowych powinna wynikać z treści zainteresowań przedmiotowych.

4. Z przedstawionych powyżej rozwiązań wynika, że samo sprecyzowanie definicji zainteresowania napotyka na duże trudności, ze względu na skomplikowany charakter samego zjawiska. Charakteryzuje się ono jednak dającą się sprecyzować specyfiką, dzięki czemu możliwe jest odróżnienie zainteresowania od zjawisk pokrewnych (zaciekawienia, zamiłowania i skłonności).

W badaniach młodzieży szkół średnich zastosowano narzędzie diagnostyczne – Inwentarz Zainteresowań L_3 , który jest udoskonaloną kolejną wersją „Ankiety o skłonnościach”^{9,10}. Jego skala zainteresowań przedmiotowych zawiera 152 pytania (po 8 na każdy z 19 czynników), zaś skala zainteresowań zawodowych zawiera 76 pytań (odpowiednio po 4 pytania).

Badaniami struktury zainteresowań za pomocą Inwentarza L_3 objęto 962 uczniów kończących licea ogólnokształcące, licea zawodowe i technika w woj. toruńskim. Dziewczęta stanowiły 53,2% ogółu badanych. Z ogólnej liczby badanych 40,8% uczęszczało do liceów ogólnokształcących, 16,1% do liceów zawodowych i 43,1% uczniów stanowili uczniowie techników. Badania przeprowadzono w roku szkolnym 1989/90.

Przeprowadzając analizę wyników badań obliczono średnie arytmetyczne i odchylenia standardowe dla wszystkich zainteresowań przedmiotowych i zawodowych. Przyjęto, że o silnym zainteresowaniu dodatnim danym przedmiotem lub zawodem świadczy wynik przekraczający wartość średniej arytmetycznej plus odchylenie standardowe, natomiast o zainteresowaniu ujemnym odpowiednio wynik mniejszy niż średnia arytmetyczna minus odchylenia standardowe.

W końcowej fazie analizy liczbowej pogrupowano profile zainteresowań poszczególnych osób ze względu na treść, zakres oraz siłę zainteresowań. Ostatecznie wyróżniono sześć typów zainteresowań¹¹.

5. *Zainteresowania monotematyczne* (Typ I) nieco częściej wystąpiły u kobiet niż u mężczyzn. Rezultaty badań wskazują, że pojedyncze silne zainteresowania, zarówno u dziewcząt jak i u chłopców, dotyczą najczęściej przedmiotów ścisłych i przyrodniczych – matematyki, nauki o ziemi, fizyki, chemii i astronomii.

Tabela 1. Profile i typy zainteresowań

Zainteresowania jednotematyczne	Zainteresowania wielotematyczne	Brak silnych zainteresowań przedmiotowych, występują zainteresowania zawodowe
Typ I (monotematyczny)	Typ II (humanistyczny) – zainteresowania humanistyczne Typ III (ściśle) – zainteresowania ściśle Typ IV (uniwersalny) – zainteresowania ściśle i humanistyczne Typ V (pragmatyczny) – zainteresowania gospodarskie, ekonomiczno-administracyjne	Typ VI (użyteczny)

Tabela 2. Częstość występowania poszczególnych typów zainteresowań z podziałem na dziewczęta i chłopców

Typy zainteresowania	Dziewczęta		Chłopcy	
	LICZBA	%	LICZBA	%
Typ I	112	21,9	89	19,8
Typ II	79	15,4	65	14,4
Typ III	85	16,6	71	15,8
Typ IV	24	4,7	31	6,9
Typ V	104	20,3	98	21,8
Typ VI	108	21,1	96	21,3
Razem	512	100,0	450	100,0

Bardzo rzadko natomiast jako pojedyncze występują zainteresowania o treści humanistycznej: literaturą i językiem, historią, psychologią, socjologią i filozofią oraz zainteresowania pracą naukową. Być może, przyczyn zaobserwowanej prawidłowości należałoby szukać w specyfice uzdolnień leżących u podłoża zainteresowań dyscyplinami ścisłymi i humanistycznymi. Te drugie są w większym stopniu uwarunkowane znajomością wielu różnorodnych treści. I tak zainteresowanie się psychologią wymaga pewnej znajomości zarówno innych dyscyplin społecznych, jak i niektórych nauk medycznych, filozofii, pedagogiki. Podobnie zainteresowanie literaturą piękną jest możliwe bez zajmowania się

również historią, naukami społecznymi czy też filozofią, natomiast zainteresowanie naukami ścisłymi nie jest w tak silnym stopniu uzależnione od zajmowania się dodatkowo inną tematyką, co nie oznacza, że jest łatwiejsze. Przeciwnie, prezentowany tu materiał empiryczny dotyczący zainteresowań maturzystów, podobnie jak inne badania, wskazuje na relatywnie rzadkie występowanie zainteresowań dyscyplinami ścisłymi. Wynika to przede wszystkim z trudności, jakie napotkali w swojej karierze szkolnej badani w trakcie zaznajamiania się z tymi dyscyplinami.

Mogłoby się wydawać, że osoba silnie zainteresowana jakąś jedną tematyką będzie przejawiała takie zainteresowania zawodowe, które treściowo wynikają z tej tematyki. Taka prawidłowość nie wystąpiła u badanych osób. Wprawdzie zawód matematyka częściej interesuje zorientowaną głównie na nauki ścisłe grupę niż całą populację badanych, lecz zawody najbardziej interesujące osoby o zainteresowaniach I typu są charakterystyczne dla poszczególnych osób ze względu na ich płeć. I tak dziewczęta interesują się najbardziej zawodami wymienionymi w skalach: opiekuńczo-medycznej, ekonomiczno-administracyjnej (chodzi o zainteresowania ekonomią, handlem, finansami), pedagogicznej, natomiast chłopcy preferują zawody ze skali technicznej (technika jest tu rozumiana bądź jako pewien rodzaj czynności manualnych, jako planowanie lub projektowanie tej działalności, bądź też jako zainteresowanie poznawcze najnowszymi zdobyczami wiedzy w tej dziedzinie) i sportowo-wojskowej.

Treściowa odpowiedniość między silnymi zainteresowaniami monotematycznymi oraz zawodami wystąpiła wśród dziewcząt interesujących się plastyką i chłopców interesujących się fizyką, chemią i astronomią. Jeśli więc uczeń interesuje się wyjątkowo silnie (w porównaniu z grupą rówieśniczą) jakąś inną dziedziną wiedzy czy przedmiotem nauczania w szkole, pedagog nie powinien zakładać, że obierze on w przyszłości zawód bezpośrednio związany z tą dziedziną wiedzy.

Niekonsekwencja wyboru zawodu w odniesieniu do przejawianych w okresie nauki w szkole zainteresowań przedmiotowych nie będzie nawet czymś wyjątkowym. Należy to interpretować jako zjawisko niejako naturalne. Spowodowane jest ono między innymi tym, że jednotematyczne zainteresowania przedmiotowe wiążą się u młodzieży najczęściej z szerszym zakresem zainteresowań zawodowych. W badanej grupie maturzystów osoby przejawiające silne zain-

teresowania jednym przedmiotem interesowały się średnio dwiema grupami zawodów. Monotematyczne zainteresowania przedmiotowe nie zawężają więc zakresu zainteresowań zawodowych do jednego zawodu.

Do II typu zainteresowań, określonych jako *zainteresowania humanistyczne*, zaliczone zostały te osoby, które obok zainteresowań innej treści, przejawiały zainteresowania językowo-literackie bądź historyczne. Młodzież w ciągu 12 lat nauki ma okazję do zapoznania się z tymi przedmiotami zarówno od strony treści, jak i warsztatu badawczego specyficznego dla tych dyscyplin. Ma również okazję do dokonania samooceny własnych możliwości intelektualnych i stałości zainteresowań omawianymi treściami. Dlatego można sądzić, że ocena zainteresowań językiem, literaturą i historią jest poparta odpowiednią orientacją w tych dziedzinach.

Przeważnie oba te zainteresowania przedmiotowe wystąpiły łącznie u każdej z osób o II typie zainteresowań. U dziewcząt jednak wystąpiła nieznaczna przewaga zainteresowań językowo-literackich nad historycznymi. U chłopców daje się zauważyć odmienna tendencja: zainteresowania historią są nieco częstsze niż zainteresowania językiem i literaturą piękną. Wszyscy badani o strukturze zainteresowań II typu interesują się jednocześnie psychologią, socjologią, filozofią oraz problematyką prawnospołeczno-polityczną. Ponadto dziewczęta interesują się pracą naukową, a chłopcy nauką o ziemi.

U większości badanych o II typie zainteresowań stwierdzono cztery silne zainteresowania ujemne. Aż trzy z nich są treściowo wspólne dla dziewcząt i chłopców: przyroda nieożywiona (fizyka, chemia, astronomia), matematyka i co najbardziej zaskakuje – technika. Można więc stwierdzić, że omawiany tu II typ struktury zainteresowań znacznie unifikuje zainteresowania dziewcząt i chłopców. Obok silnych dodatnich zainteresowań problematyką humanistyczną, u wielu osób występuje jednocześnie niechętny stosunek do matematyki, techniki oraz innych nauk ścisłych.

Zainteresowania zawodowe omawianej grupy osób wiążą się ściśle z ich zainteresowaniami przedmiotowymi. Są to przede wszystkim zawody: historia i filologa, psychologa i filozofa, ponadto u dziewcząt zawody związane z pracą naukową, artystyczne i pedagogiczne. Chłopców interesują dodatkowo zawody wymienione w skali „nauka o ziemi”, tj. zainteresowania geografą, geologią i górnictwem. Ponadto wszystkie omawiane tu osoby interesują się pra-

wem i polityką – zarówno w aspekcie teoretycznym jak i zawodowym. Osoby o strukturze zainteresowań II typu charakteryzuje szeroki zakres zainteresowań przedmiotowych jak i zawodowych, przy czym zakres ten jest nieco szerszy u chłopców niż u dziewcząt.

O ile I typ struktury zainteresowań wystąpił najczęściej wśród osób o przeciętnym poziomie umysłowym, o tyle omawiany tu II typ jest najczęściej wśród osób o wysokim poziomie umysłowym.

Zainteresowania II typu można określić jako specyficznie humanistyczne, ze względu na treść tych dziedzin, do których omawiane osoby odniosły się z niechęcią (nigdy nie była to jakakolwiek dyscyplina humanistyczna). Zainteresowania te wystąpiły rzadziej niż zainteresowania I typu. II typ struktury zainteresowań wiąże się na ogół z wysokim poziomem umysłowym.

Typ III struktury zainteresowań, który określimy jako typ *ściśle* przypisany został osobom, które przejawiały silne dodatnie zainteresowania matematyką lub fizyką i chemią. Zarówno u dziewcząt jak i u chłopców, poza zainteresowaniami matematyką, fizyką i chemią, często wystąpiły zainteresowania techniką (relatywnie częstsze u dziewcząt niż w grupie chłopców) i pracą naukową (częstsze u chłopców).

Pod względem silnych dodatnich zainteresowań przedmiotowych jest to więc typ wewnątrznie zogniskowany wokół zagadnień rozpatrywanych przez nauki ścisłe i technikę. Zakres zainteresowań przedmiotowych jest przy tym wąski, u dziewcząt nieco szerszy niż u chłopców. Badane osoby interesują się przeważnie dwiema (chłopcy) lub trzema (dziewczęta) dziedzinami. Szerszy jest natomiast zakres tych zagadnień, do których badani (zwłaszcza chłopcy) przejawiają swoją niechęć.

W obiegowej opinii osoby interesujące się matematyką pasjonuje jednocześnie muzyka. Niniejsze badania nie potwierdzają wystąpienia takiego związku. Przeciwnie, u osób o III typie zainteresowań, zarówno u chłopców jak i u dziewcząt, częstsza jest silna niechęć do zagadnień muzycznych i teatralnych. Ponadto prawie połowa wszystkich odrzuceń dotyczy w obu tych grupach problematyki historycznej; podobny wynik występuje u dziewcząt w odniesieniu do problematyki językowej i literackiej, która jest również dość często (23,6% wszystkich odrzuceń) odrzucana przez chłopców. Tak więc ujemne wyniki w skalach przedmiotowych: historycznej i językowo-literackiej oraz mu-

zyczno-teatralnej nie różnicują ze względu na płeć badanych o III typie struktury zainteresowań.

Zainteresowania zawodowe tej grupy osób można ująć w dwóch kategoriach: powiązane treściowo z zainteresowaniami przedmiotowymi, tj. matematyką bądź też jej zastosowaniami oraz fizyką i astronomią oraz pozostałe. Wśród nich najsilniej interesują się badani nauką (częściej chłopcy niż dziewczęta), ponadto wystąpiło zainteresowanie zawodami wymienionymi w skali „przyroda ożywiona”, która obejmuje różne dziedziny wiedzy: biologię, botanikę, zoologię, mikrobiologię i anatomię porównawczą oraz u kobiet zawodami lekarza i pielęgniarki.

W przeciwieństwie do dziewcząt chłopcy o III typie struktury zainteresowań przejawiali bardzo często niechętny stosunek do wielu grup zawodów. Potwierdza to stwierdzoną już prawidłowość, że ścisły typ zainteresowań znacznie ogranicza zakres innych treści. Można więc przypuszczać, że osoby zaliczone do tego typu mają bardziej sprecyzowany pogląd na przedmiot swoich zainteresowań i nie zajmują się już wieloma innymi dziedzinami (jak to stwierdzono w II typie struktury zainteresowań). Ponadto wąski zakres zainteresowań, charakterystyczny dla omawianego tu typu struktury, może wiązać się z głębokością tego rodzaju zainteresowań, popartą odpowiednimi uzdolnieniami.

W świetle uzyskanych wyników teza o szczególnie dużej sile zainteresowań u osób o III typie ich struktury wydaje się prawdopodobna. Duża siła zainteresowań przedmiotami ścisłymi i techniką, wpływając ograniczająco na rozwój innych zainteresowań, zawęży tym samym ich zakres.

Typ IV zainteresowań określany jako *zainteresowania uniwersalne*, charakteryzuje się (w przeciwieństwie do I, a zwłaszcza VI typu) bardzo szerokim zakresem zainteresowań przedmiotowych i zawodowych. W tej grupie u dziewcząt stwierdzono przeciętnie siedem zainteresowań przedmiotowych i trzy zawodowe, natomiast u chłopców odpowiednio pięć oraz sześć. Jest to najrzadziej występujący typ struktury zainteresowań. Należy do niego tylko 4,6% dziewcząt oraz 6,9% chłopców.

Kryterium przynależności profilu zainteresowań do typu IV stanowiło jednocześnie wystąpienie zainteresowań humanistycznych i ścisłych. Zastosowanie takiego kryterium z pewnością wpłynęło na wyróżnienie grupy osób o szerokim zakresie zainteresowań, lecz z pewnością nie przesądziło a priori faktu, iż

u osób tych nie występują żadne zainteresowania ujemne, a taka jest specyfika danych dotyczących zainteresowań omawianej grupy osób.

Nie można wykluczyć możliwości, że osoby te na pytania Inwentarza L₃ udzielały odpowiedzi bez zrozumienia. Tezie tej może zaprzeczać jednak fakt nikłego w tej grupie udziału osób o niskim poziomie umysłowym. Pozostają więc w zasadzie trzy możliwości wyjaśniające występowanie samych dodatnich odpowiedzi:

- osoba badana odpowiada bez zastanowienia,
- osoba badana przejawiała swoisty konformizm (uznała, że odpowiedź potakująca nie wyróżnia jej z grupy rówieśników),
- osoba badana rzeczywiście charakteryzuje się szczególnie szerokim zakresem zainteresowań.

Dziewczęta o uniwersalnym typie struktury interesują się przede wszystkim naukami ścisłymi (11,3% wszystkich odpowiedzi), a ponadto problematyką językowo-literacką (10,4%), historią (7,8%), nauką o ziemi (7,4%) oraz matematyką (6,1%). Ponadto najbardziej interesują się zawodami wymienionymi w skalach: językowo-literackiej, historycznej oraz psychologiczno-socjologiczno-filozoficznej, natomiast najrzadziej przejawiają zainteresowania problematyką gospodarską (2,6%), techniczną (2,9%) i sportowo-wojskową (3,2%).

Najrzadziej też występują zawodowe zainteresowania ekonomiczno-administracyjne, techniczne i muzyczno-teatralne. Wobec utrzymania się kobiecego charakteru zainteresowań omawianych dziewcząt można przyjąć, że nakreślona tu ich specyfika zainteresowań adekwatnie oddaje rzeczywiste zainteresowania.

Mężczyźni o IV typie struktury zainteresowań przejawiają głównie zainteresowania językowo-literackie (11,8%), przyrodą ożywioną (10,5%), matematyką (9,5%), historią (8,2%) i nauką (6,6%). Najbardziej interesują ich zawody występujące w skalach: przyroda nieożywiona (dotyczy zainteresowań fizyką, chemią, astronomią), historia, językowo-literackiej oraz psychologiczno-socjologiczno-filozoficznej.

Można więc stwierdzić, że o ile zainteresowania przedmiotowe osób o IV typie struktury dotyczą zarówno nauk ścisłych, jak i humanistycznych, o tyle zainteresowania zawodowe mają przeważnie charakter humanistyczny.

Jak już wspomniano, zainteresowania tego typu występują najrzadziej

i charakteryzują głównie osoby o przeciętnym i wysokim poziomie umysłowym. Mogą więc one być efektem występowania u jednostki różnorodnych uzdolnień, przy jednoczesnej wszechstronnej stymulacji środowiskowej. Mogą również wynikać z opóźnionego dojrzewania społecznego, przejawiającego się przesunięciem w czasie na późniejszy okres wyboru drogi życiowej, mimo że większość rówieśników takiego wyboru już dokonała.

Typ V struktury zainteresowań, który określamy jako *zainteresowania pragmatyczne* został przypisany tym osobom, które przy braku zainteresowań ścisłych oraz humanistycznych przejawiały jakieś inne zainteresowania przedmiotowe. Osoby te interesują się najczęściej zagadnieniami gospodarskimi, dziewczęta często interesują się zawodami ekonomiczno-administracyjnymi.

Średnio, każda osoba o pragmatycznym typie struktury zainteresowań przejawiała niewiele ponad dwa zainteresowania przedmiotowe (dziewczęta 2,1, chłopcy 2,2) i ponad jedno zainteresowanie zawodowe (odpowiednio 1,4 oraz 1,2). Taki zakres zainteresowań określić można jako wąski. Na ogół dziewczęta należące do omawianej grupy interesują się profesjami medycznymi bądź też gospodarczymi czy zdobniczo-plastycznymi, chłopcy zaś ekonomiczno-administracyjnymi lub muzyczno-teatralnymi. Ten typ zainteresowań można określić jako praktyczny, zarówno ze względu na wysoką rangę zainteresowań gospodarskich u osób obu płci, jak i na wyjątkowość występowania przedmiotowych i zawodowych zainteresowań dodatnich problematyką intelektualną (u dziewcząt często występuje niechęć do tych zawodów). Niskie nasycenie treściami teoretycznymi w tym typie struktury potwierdzają ponadto: u chłopców niska ranga zainteresowań psychologiczno-socjologiczno-fizjologicznych (4,6% odpowiedzi) oraz brak zainteresowań innymi dziedzinami nauki: matematyką, innymi naukami ścisłymi, językoznawstwem i historią.

Jeśli omawiane tu osoby interesują się jakąś dziedziną wiedzy, to jest to najczęściej przyroda ożywiona bądź medycyna. Ich zainteresowania gospodarskie świadczyły jednak o praktycznym charakterze zainteresowań, nie wiąże się on jednak (nawet u chłopców) z techniką. Ten typ struktury zainteresowań jest najczęstszy wśród kobiet o przeciętnym lub niskim poziomie umysłowym. Wśród kobiet o wysokim poziomie umysłowym występuje u 15,4% badanych. Mężczyźni o wysokim poziomie umysłowym przejawili V typ struktury w 11,7%, o przeciętnym w 23,8%, natomiast mężczyźni o niskim poziomie

umysłowym aż w 47,3%.

U mężczyzn istnieje ściślejszy związek między treścią zainteresowań, w niskim stopniu nasyconych treściami o charakterze teoretycznym, a poziomem umysłowym. U kobiet wystąpiła podobna tendencja, lecz nie tak znacząca, ponieważ V typ struktury zainteresowań wystąpił częściej wśród badanych dziewcząt o przeciętnym niż niskim poziomie umysłowym. Może to jednak stanowić potwierdzenie tezy, że u kobiet treść zainteresowań przedmiotowych jest w mniejszym niż u mężczyzn stopniu modelowana przez indywidualne predyspozycje intelektualne.

Typ VI struktury zainteresowań wyróżniono na podstawie stwierdzonego braku silnych dodatnich zainteresowań przedmiotowych, z jednoczesnym wystąpieniem zainteresowań zawodowych i określono go jako typ *użyteczny*. Typ ten reprezentuje jedna piąta badanych (21,1% dziewcząt i 21,5% chłopców). Osoby te przejawiały niekiedy zainteresowania dodatnie, lecz o niewielkiej sile w aspekcie interpersonalnym (w porównaniu z rówieśnikami).

Jednocześnie badani ci przejawiali niechęć do wielu dziedzin zainteresowań przedmiotowych. Przeciętnie w grupie tej badana kobieta określiła w ten sposób ponad trzy dziedziny, a każdy mężczyzna o VI typie zainteresowań wyraził swoją niechęć wobec czterech przedmiotów zainteresowań. Ponadto u „użytecznych” wystąpił wyjątkowo wąski zakres zainteresowań zawodowych. Średnio na jedną kobietę o VI typie struktury zainteresowań przypadło 0,6 skali zainteresowań zawodowych, a na mężczyznę jeszcze mniej, bo 0,1. Można więc określić tych badanych jako osoby o wyjątkowo niskim zakresie i małej sile zainteresowań.

Powyższy typ zainteresowań najczęstszy jest wśród dziewcząt o niskim poziomie umysłowym, natomiast w odniesieniu do chłopców nie można stwierdzić wystąpienia takiej prawidłowości.

Do najczęściej odrzucanych przez kobiety zagadnień należą głównie: intelektualne (8,5% odpowiedzi), kierowniczo-organizacyjne (8,0%) i psychologiczno-filozoficzne (7,0%). Najbardziej zaś negatywny stosunek przejawiał się w odniesieniu do: matematyki (2,6%), problematyki gospodarczej (3,2%) oraz techniki (3,4%). Mimo braku zainteresowań przedmiotowych dziewczęta, jak już wspomniano, przejawiają niekiedy silne dodatnie zainteresowania zawodowe. Dotyczą one głównie pracy: prawnospołeczno-politycznej (18,0%), go-

spodarskiej (11,5%) lub ekonomiczno-administracyjnej (10,1%). Odrzucają zaś przede wszystkim pracę pedagogiczną (aż 42,8%), naukową (23,9%) oraz z wód matematyka (19,0%).

Specyfika profilu zainteresowań o VI typie ich struktury u mężczyzn jest w mniejszym stopniu nasycona niechęcią do zagadnień intelektualnych. U mężczyzn 5,3% odpowiedzi, świadczących o silnej niechęci, przypada na skalę zainteresowań intelektualnych, u kobiet zaś 8,5%. Mężczyźni odrzucają głównie: problematykę kierowniczo-organizacyjną (7,1%), pedagogiczną (6,9%), psychologiczno-socjologiczno-filozoficzną (6,8%) oraz z zakresu przyrody ożywionej (6,7%). Niezwykle rzadko przejawiają silne dodatnie zainteresowania zawodowe, lecz gdy takie wystąpią, dotyczą przeważnie dziedziny gospodarskiej (50%), bądź związane są z geologią (33,4%), a niekiedy dotyczą pracy kierowniczo-organizacyjnej (8,3%) lub prawno-społeczno-politycznej (8,3%).

Ogólnie biorąc, trudno ten typ struktury zainteresowań uznać za korzystny dla jednostki. Przede wszystkim niekorzystne wydaje się współwystępowanie: braku silnych interpersonalnie przedmiotowych zainteresowań dodatnich, szerokiego zakresu takich zainteresowań ujemnych oraz wystąpienie dodatnich zainteresowań zawodowych nie wynikających treściowo z zainteresowań przedmiotowych, a nawet współwystępujących z ujemnymi zainteresowaniami przedmiotowymi o odpowiadającej tym zainteresowaniom zawodowym treści.

Trudno na podstawie referowanych tu badań rozstrzygnąć, jakie uwarunkowania wpływają na kształtowanie takiego typu struktury zainteresowań. Można przypuszczać, że wiążą się one bądź z występowaniem u jednostki specjalistycznych zainteresowań o szczególnie wąskim zakresie, nie rzutujących na powstawanie innych silnych zainteresowań inwentaryzowanych, bądź też wynikają z niskiego poziomu aktywności, zwłaszcza intelektualnej.

Przedstawione wyniki badań, odnoszące się do podziału stwierdzonych profili zainteresowań, wskazują na praktyczną przydatność tego rodzaju typologii przy podejmowaniu działań dydaktyczno-wychowawczych w zakresie zawodoznawstwa oraz orientacji i poradnictwa zawodowego. Podstawą prawidłowego projektowania i realizacji systemu orientacji i poradnictwa zawodowego jest kompleksowa oraz pogłębiona diagnoza zainteresowań uczniów. Pomijanie tych zainteresowań, abstrahowanie od nich stanowi jedną z głównych przyczyn niepowodzeń jednostki w wyborze drogi zawodowo-edukacyjnej.

PRZYPISY

- ¹ A. Gurycka: Zainteresowania dzieci i młodzieży, ich kształcenie i rozwój. W: Materiały do nauczania psychologii, red. L. Wołoszynowa. Seria II t. 4 Warszawa 1969 PWN s. 266
- ² A. Boczkowska: Przegląd zagadnień teorii i praktyki badania zainteresowań. W: Z metodologii i metodyki badań terenowych, red. Z. Gostkowski. Zeszyt 3 Warszawa 1974 PAN s. 147-179
- ³ G. Bret: Historia psychologii. Warszawa 1969 PWN s. 619
- ⁴ Cyt. za: D. E. Super: Psychologia zainteresowań. Warszawa 1972 PWN s. 24
- ⁵ A. Gurycka: Rozwój i kształtowanie zainteresowań. Warszawa 1978 WSiP s. 33-35
- ⁶ J. Piórczyński: Zainteresowania czytelnicze młodzieży szkół średnich. W: Materiały do nauczania psychologii, op. cit., s. 392
- ⁷ T. W. Nowacki: Elementy psychologii. Wrocław 1973 Ossolineum s. 395-396
- ⁸ D. Bańka: Psychologiczne uwarunkowania perspektyw zawodowych młodzieży. Katowice 1983 UŚl. s. 97-127
- ⁹ Z. Lipszycowa: Przyczynek do badań charakteru poradnictwa zawodowego. W: Pamiętnik II Ogólnopolskiej Konferencji psychotechnicznej w dniach 29-31 marca 1931 roku. Warszawa 1933 Wyd. PTP
- ¹⁰ R. Borowicz: Plany kształceniowe i zawodowe młodzieży oraz ich realizacja. Warszawa 1970 IRWiR PAN s. 133-146
- ¹¹ A. Gurycka: Rozwój i kształcenie . . . , op. cit., s. 65-73

Ryszard Parzęcki

THE INTERESTS OF THE SECONDARY SCHOOL YOUTH

Summary

The article is an attempt to holistically view the interests of the secondary general and vocational school students. Their subject and vocational interests have been isolated on the basis of empirical studies and grouped according to the content, range and strength.